

Profielen hoogbegaafde leerlingen: Betts en Neihart

1) De autonome, zelfsturende leerling

Bij dit profiel is geen sprake van onderprestatie, aangezien de schoolresultaten van de leerling passen bij zijn of haar capaciteiten. Een autonome, zelfsturende leerling toont goede sociale vaardigheden, werkt zelfstandig, ontwikkelt eigen doelen, werkt zonder behoefte aan bevestiging, is creatief, komt op voor de eigen opvattingen en werkt enthousiast voor passies. Daarnaast neemt de leerling risico's, ofwel: de metacognitieve vaardigheden – eerder genoemd door dr. Veenman- worden goed ingezet bij het leren van nieuwe dingen. Dit kenmerk geeft gelijk aan dat de leerling niet bang is om te falen.

Om onderpresteren te voorkomen is het belangrijk om de leerling uit te dagen. Dit kan door hem of haar een versneld en/of verrijkt curriculum aan te bieden, belemmeringen in tijd en plaats weg te nemen, vooruit-toetsen mogelijk te maken en door hem of haar een goede (school)loopbaanplanning aan te bieden.

2) De succesvolle leerling

De succesvolle leerling wordt gekenmerkt door goede schoolprestaties. Hij of zij is perfectionistisch en afhankelijk, zoekt bevestiging van de docent, accepteert en conformeert en vermijdt risico's. Hij of zij gebruikt metacognitieve vaardigheden niet om nieuwe dingen te leren, uit angst om te falen. Er is dan ook geen sprake van onderprestatie, maar van slecht ontwikkelde metacognitieve vaardigheden.

Om onderpresteren te voorkomen en de metacognitieve vaardigheden goed te ontwikkelen, is het belangrijk om de leerling uit te dagen. Dit kan middels een versneld en verrijkt curriculum, door de leerling vooraf te toetsen of de leerstof te compacten, door contact met ontwikkelingsgelijken mogelijk te maken, de persoonlijke interesse en de vaardigheden voor zelfstandig leren te ontwikkelen en door de (school)loopbaan te begeleiden.

3) De creatieve, uitdagende leerling

Een creatieve, uitdagende leerling is creatief, actief, competitief, eerlijk en direct, corrigeert de docent, stelt regels ter discussie, heeft stemmingswisselingen, komt op voor de eigen opvattingen, houdt van discussie en heeft een slechte zelfcontrole. Dit maakt de leerling voor de ene docent een leuke, spontane toevoeging aan zijn les, voor de ander een bron van irritatie. Soms kan dit uitdagende gedrag leiden tot spanningen en straffen. Er is bij deze leerling niet per se sprake van onderprestatie, maar van inconsistente werkwijzen waarbij de metacognitieve vaardigheden niet altijd (goed) worden ingezet en niet altijd optimaal wordt gepresteerd.

***Onderprestatie** kan worden voorkomen of beperkt door een tolerant leerklimaat, verdieping aan te bieden, direct en helder met de leerling te communiceren, gevoelens toe te staan en de zelfwaardering van de leerling op te bouwen. Het voortdurend gecorrigeerd en gestraft worden kan namelijk leiden tot een negatief zelfbeeld. De ontwikkeling van een negatief zelfbeeld kan voorkomen worden door het gedrag te besturen met contracten in plaats van sancties.*

Veel docenten bieden deze leerling geen uitdaging, omdat ze het gedrag van deze leerling storend vinden en dit niet willen belonen door hem of haar een speciaal programma te bieden. Dit storende gedrag komt echter voort uit een gebrek aan uitdaging. Een aangepast programma is dan ook geen beloning, maar een oplossing.

4) De onderduikende leerling

Bij een onderduikende leerling is onderprestatie sterk aanwezig. Hij of zij ontkent begaafd te zijn en doet niet mee in speciale programma's voor hoogbegaafde leerlingen. Hij of zij vermijdt uitdaging en steekt dus geen energie in het ontwikkelen van zijn of haar metacognitieve vaardigheden. Hij of zij is vooral bezig met het zoeken van sociale acceptatie, waarbij hij of zij wisselt in vriendschappen.

Het belangrijkste voor deze leerling is het herkennen van zijn of haar begaafdheid. Niet participeren in speciale activiteiten moet echter worden toegestaan. Wel moeten deze leerlingen in contact worden gebracht met sekse-rol modellen (vooral meisjes). Verder is intensieve begeleiding van groot belang.

5) De leerling met leer- en/of gedragsproblemen

Een leerling met leer- en/of gedragsproblemen werkt inconsistent, presteert gemiddeld of minder en verstoort of reageert af. Er is sprake van onderprestatie, waarbij de begaafdheid vaak niet wordt herkend.

De eerste stap is dan ook het signaleren van de begaafdheid van deze leerling. Vervolgens moet deze leerling in een programma geplaatst worden voor begaafden, waarbij hij of zij in contact komt met ontwikkelingsgelijken en met niet-traditionele leerervaringen. Intensieve begeleiding is een vereiste.

6) De risicoleerling (dropout)

Bij leerlingen van dit profiel is onderprestatie duidelijk aanwezig. Een risicoleerling neemt onregelmatig deel aan onderwijs, maakt taken niet af, werkt inconsistent en presteert gemiddeld of minder. Hij of zij is creatief en zoekt buitenschoolse uitdaging. Tegelijkertijd verwaarloost en isoleert de leerling zichzelf. Verder stelt een risicoleerling zich vaak defensief op, bekritiseert hij of zij zichzelf en anderen en vertoont hij of zij verstoring gedrag, waarin hij of zij zich afreageert.

Diagnostisch onderzoek en therapie zijn voor deze leerling erg belangrijk. Daarnaast moeten hem of haar niet-traditionele studievoordigheden geleerd worden (in en buiten de klas) en moet hij of zij verdieping geboden worden. Ondersteuning (in samenspraak met therapeut) is voor deze leerling van groot belang.

Oorzaken en oplossingen

De overeenkomst tussen de onderpresteerders is dat zij vaak niet willen falen om het beeld van hoogbegaafdheid op te houden. Zij doen geen moeite om te presteren en falen 'logischerwijs'. Daarnaast wordt van onderpresteerders vaak aangenomen dat zij niet gemotiveerd zijn. Het tegendeel is echter waar: onderpresteerders zijn wel gemotiveerd, maar niet om te presteren. Het helpt dan ook niet om te wachten tot ze de motivatie om te presteren wel vertonen. Door individuele gesprekken moet het doel van de motivatie van de leerling worden gevonden. Alleen dan kan de leerling geholpen worden.

Onderpresteren begint vaak al in de kleuterklas. De leerling heeft hoge verwachtingen, maar er is een mismatch tussen hem of haar en zijn of haar klasgenoten en lesprogramma. Dit kan ofwel leiden tot aanpassing, ofwel tot rebellie. In geval van aanpassing zijn er geen problemen en wordt de begaafdheid vaak niet opgemerkt. Dit kan leiden tot onderprestatie. In geval van rebellie is er wel interventie van ouders of docenten, maar omdat deze vaak inadequaat is, zullen ook deze 'rebelse' leerlingen onderpresteren.

Herkenning van hoogbegaafdheid –en dus van onderprestatie- is van groot belang. Wanneer onderprestatie geconstateerd wordt, is de eerste reactie meestal dat de leerling onder druk wordt gezet:

'Doe het nu gewoon!' Dit heeft echter zelden resultaat, omdat er bij onderpresteerder vaak geen sprake is van onwil, maar van onmacht. Dit komt onder meer omdat de leerling door een zeer hoge intelligentie zijn of haar metacognitieve vaardigheden onvoldoende heeft ontwikkeld. De leerling moet daarom naar zijn of haar niveau worden uitgedaagd en daarin goed worden begeleid.

Bij een succesvolle begeleiding van onderpresteerders speelt ook de onderwijsgevende een grote rol. Belangrijk zijn: een goede organisatie van het lesgeven, zelfvertrouwen, flexibiliteit, het vermogen om leerlingen te enthousiasmeren, een brede algemene kennis en een positieve houding ten opzichte van (hoog)begaafdheid.

Bron: verslag symposium Hoogbegaafdheid en metacognitie - Dr. Marcel Veenman